

УДК 373.016:908(477.64)(091)(045)

Антибура Ю. П.

З ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ ШКІЛЬНОГО КУРСУ КРАЄЗНАВСТВА НА ПРИКЛАДІ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

Статтю присвячено історії становлення шкільного курсу краєзнавства в середніх загальноосвітніх школах України. Шкільне краєзнавство визначається як усебічне вивчення на уроках і в позаурочній діяльності частини країни. Окреслено навчальні та виховні завдання історії рідного краю, її функції: педагогічну, пропедевтичну й наукову. Основним завданням шкільного краєзнавства є вивчення природи, населення, господарства, історії та культури краю. Запорізька область однією з перших в Україні реалізувала програму розвитку шкільного краєзнавства. У 2000-х роках видано комплект підручників з історії рідного краю для середньої школи. У статті визначено основні змістові блоки підручників з історії рідного краю для 5–11 класів, охарактеризовано їх переваги й недоліки. Наголошено на високому виховному потенціалі курсу, особливо в національно-патріотичному контексті. Розглянуто подальші перспективи розвитку шкільного краєзнавства.

Ключові слова: шкільний курс краєзнавства, історія рідного краю, загальноосвітня школа, підручник з історії.

Урок історії в сучасній українській школі має сприяти розвиткові критичного мислення учня, який є адекватним споживачем великих потоків інформації та здатен відрізнити інформаційні маніпуляції. Адже саме через призму інформаційного контенту учень сприймає світ. Важливо показати місце України у світі як багатонаціональної, але єдиної держави. Українське суспільство має консолідуватися навколо ідеї такої єдності, не відкидаючи регіональних відмінностей. Шкільне краєзнавство є ефективним засобом національно-патріотичного виховання учнів, відродження історичної пам'яті й духовності.

Мета статті – через досвід Запорізької області та аналіз підручників з історії краю розглянути становлення шкільного краєзнавства в загальноосвітніх закладах незалежної України; довести необхідність курсу в сучасній школі.

Аналізом змісту сучасних шкільних підручників з історії України загалом докладно займалися О. Пометун, К. Баханов, Ф. Турченко. Питання українського шкільного краєзнавства входять у сферу наукових інтересів таких дослідників, як П. Тронько, В. Баженов, О. Кашаба, М. Костриця, О. Орлюк, В. Кобаль, О. Шрамченко, В. Бугрій.

Згідно з українським педагогічним словником, шкільне краєзнавство – освітня та виховна робота, яка полягає в усебічному вивченні на уроках і позакласній роботі частини країни – області, району або міста. Завданням краєзнавства є вивчення природи, населення, господарства, історії й культури рідного краю [2, с. 179]. Таке визначення шкільного краєзнавства та його призначення вважаємо найбільш широким і таким, що відповідає сучасності. Проте існує низка інших підходів до цього питання. Дослідник М. Костриця виділяє три основні функції краєзнавства: педагогічну (метод підвищення ефективності навчального процесу та виховання громадянської позиції); пропедевтичну (підгрунття елементарної історії); наукову (складова частина конкретної галузі науки) [5, с. 4].

Українське краєзнавство зароджується як громадянський рух у період національного відродження, на рубежі XIX та XX ст.; на початку XX ст. вже розвивається як самостійна наука [8]. Щодо незалежної України, то збільшення інтересу до шкільного краєзнавства спостерігається лише з 2000-х рр., коли було опубліковано низку урядових документів на підтримку краєзнавчого руху. У 2001 р. видається Указ Президента України «Про заходи щодо підтримки краєзнавчого руху в Україні». У пункті 3 цього Указу Міністерству освіти і науки України доручається розробити та включити до навчальних планів і програм теми з історії рідного краю [9]. У 2002 р. Кабінет Міністрів України ухвалює Постанову «Про затвердження Програми розвитку краєзнавства на період до 2010 року». Одним із заходів програми визначено запровадження курсу «Краєзнавство» під час перепідготовки вчителів на базі інститутів післядипломної педагогічної освіти [8]. Таким чином, створювались умови для розвитку шкільного історичного краєзнавства.

Запорізька область однією з перших в Україні почала реалізовувати програму розвитку краєзнавства. Протягом 2000-х рр. групою науковців Запорізького національного університету підготовлено та надруковано серію підручників з історії Запорізької області для 3–11 класів середніх загальноосвітніх шкіл. Робота велась за підтримки Запорізької обласної державної адміністрації. Посібники рекомендовано до застосування в навчальних закладах Науково-методичною радою Запорізького національного університету й Запорізьким обласним інститутом вдосконалення вчителів.

У таблиці наведено основні дані та короткий зміст кожного з таких підручників. Навчальні посібники розраховані на 17 годин на рік кожний і витримали кілька перевидань. Викладання ведеться або один урок на два тижні протягом усього року, або лише в одному з семестрів, але один раз на тиждень. Підручники містять програму курсу, що викладається факультативно та входить до варіативної частини навчального плану.

Таблиця 1

Назва підручника	Рік видання/ перевидання	Авторська група	Кількість уроків/ розділів	Короткий зміст
Історія рідного краю: Запорізька область (початковий курс): підручник для 5 класу середньої загальноосвітньої школи	2000 2006	І. Я. Щупак	17 уроків 4 розділи	Скарби та дива Хортиці, скіфи та амазонки, слов'янська доба та козацькі часи, «Махновська вольниця» та Дніпрострой, воєнні роки та відбудова, події сьогодення.
Історія рідного краю (середина VII–XV ст.): підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів	2001 2006	Г. М. Тошев, О. В. Дровосекова, С. І. Андрух, М. В. Єльніков	17 уроків 4 розділи 10 уроків 2 розділи	Історія Запорізького краю з найдавніших часів до XV ст.
Історія рідного краю: Запорізький край у козацьку добу (XVI–XVIII ст.): підручник для 8 класу середньої загальноосвітньої школи	2000 2006	С. Р. Лях, О. К. Лях	17 уроків 4 розділи	Історичний процес у часи Козаччини, заселення та освоєння Нижнього Подніпров'я.
Історія рідного краю (Запорізька область): XVIII – початок XX ст.: підручник для 9 класу середньої загальноосвітньої школи	2000 2006	А. В. Бойко, Ф. Г. Турченко		Зруйнування Запорізького Січі, спроба ліквідації царизмом традиційного способу життя, козацького устрою Запорозьких Вольностей, зміни в національному складі населення.
Історія рідного краю (Запорізька область): 1914–1939 рр.: підручник для 10 класу середньої загальноосвітньої школи	2001 2006	О. М. Ігнатуша, В. Г. Ткаченко, Ф. Г. Турченко	17 уроків 3 розділи	Події національно-демократичної революції, військово-політична боротьба за владу в період громадянської війни й утвердження більшовицької диктатури.
Історія рідного краю (Запорізька область): 1939–2005 рр.: підручник для 11 класу середньої загальноосвітньої школи	2001 2006 2009	В. М. Мороко, Ф. Г. Турченко	17 уроків 7 розділів (тем)	Роки німецької окупації, повоєнна відбудова народного господарства, криза та спроба реформування комуністичної системи, становлення та розвиток області на сучасному етапі.

Розглянувши детально основні змістові блоки кожного підручника, спробуємо узагальнити досвід області в становленні українського шкільного краєзнавства.

У 2000 р. видано підручник для 5 класу «Історія рідного краю: Запорізька область (початковий курс)». Підручник містить 17 уроків-параграфів та охоплює період від найдавніших часів до сьогодення. Уроки згруповані в чотири розділи: «Давні часи», «Козацька доба», «Наш край у XVII–XX ст.», «Слава землі Запорізької» [5, с. 139].

Перший розділ «Давні часи» складається з п'яти уроків, у яких докладно розглядається історія області від доби раннього кам'яного віку. Починають автори з найважливіших подій Запорізького краю загалом і легенд про острів Хортиця, що знаходиться в центрі Запоріжжя. Далі подаються дані про перших мешканців краю, скіфів, сарматів, антів. Закінчують розділ добою Давньої Русі. У другому розділі «Козацька доба» не тільки розглядається період власне козацтва – XV–XVIII ст., а й приділяється увага відродженню та збереженню козацьких традицій у незалежній Україні. Третій розділ «Наш край у XVII–XX ст.» охоплює події від заснування Олександрівської фортеці (згодом – місто Запоріжжя), революції 1905–1907, 1917–1920 рр., Другої світової війни, до 50-х рр. XX століття. Останній, четвертий, розділ присвячено сучасному стану області. Розділ містить інформацію про економічну, соціальну-політичну сферу, спортивні успіхи, багато світлин старих будинків. Саме цей розділ має закріпити інтерес п'ятикласників до історії власного краю.

Підручник для 7 класу видано у двох варіантах. У 2001 р. – «Історія рідного краю (з найдавніших часів до XV ст.)», а в 2006 р. – «Історія рідного краю (середина VII–XV ст.)». Показово, що автори підручників – археологи-практики, викладачі та наукові співробітники Запорізького університету, тож частина навчального матеріалу базується на власних дослідженнях.

У підручнику 2001 р. міститься 17 уроків, згрупованих у чотири розділи [10, с. 124]. Найменші за обсягом інформації перший розділ «Наш край в добу каменю» (2 уроки) та другий розділ «Наш край в епоху енеоліту-бронзи» (3 уроки). До кожного уроку подаються терміни для запам'ятовування й документальні джерела, що урізноманітнює роботу учня. Другий розділ має назву «Епоха раннього заліза» та містить 4 уроки, в яких послідовно викладається інформація про кочові племена, що населяли наш край в означений період, – кіммерійців, скіфів, сарматів. Третій розділ «Наш край в епоху середньовіччя» найбільший за кількістю відведених годин. Складається з 6 уроків і докладно знайомить учнів із навалом германських племен, життям ранніх слов'ян на території краю, побутом і культурою пізніх кочовиків. Для узагальнення матеріалу автори підручника надають хронологічну таблицю давньої історії Запорізького краю й перелік найвідоміших археологічних пам'яток області за епохами.

Підручник 2006 р. містить 10 уроків і два розділи – «Землі рідного краю у VIII – першій половині XI ст.» та «Запорізькі землі у другій половині XIII–XV ст.», у яких більш докладно викладається середньовічна історія краю. Підручник доповнено тестами для перевірки вивченого матеріалу та датами для запам'ятовування.

Найбільший інтерес для загальноосвітніх шкіл України становить підручник для 8 класу «Історія рідного краю: Запорізький край у козацьку добу (XVI–XVIII ст.)», який видано у 2000 р. У 17 уроках підручника представлені господарство, побут, взаємини людини і природи в означений період [6, с. 186]. Програма курсу передбачає також знайомство зі знаменитими людьми Запоріжжя з числа козаків і зі збирачами запорозьких старожитностей. У трьох додатках представлені імена кошових отаманів, назви куренів у період Нової Січі та каталог історико-археологічних пам'яток і пам'ятних місць козацької доби. Автори підручника врахували той факт, що цей період насичений подіями, які виходять за межі краю та вивчаються в загальному курсі української історії. Тому питання воєнно-політичної історії не розглядаються детально. Натомість значну увагу приділено козацькому життю, їжі, одягу, особистим речам, звичаям і правилам запорожців, козацькому характеру, духовному життю, вірі та церкві на Запорожжі. Підручник має виключне значення для регіону, адже саме тут, за порогами Дніпра, з'являється козацтво. З огляду на вищезначене, цей підручник уважасмо своєрідною енциклопедією козацтва, що може бути корисною як для учнів восьмих класів загальноосвітніх шкіл України загалом, так і для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання.

Підручник «Історія рідного краю (Запорізька область): XVIII – початок XX ст.» для 9 класу видано у 2000 р. Він містить 17 уроків і три розділи [1, с. 123]. Перший розділ «Запорізький край наприкінці XVIII – в 50-і рр. XIX ст.» охоплює перші 8 уроків і є найбільш інформативно насиченим. Починається розділ з політики царизму на півдні України після зруйнування Запорозької Січі, далі увага приділяється Азовському козацькому війську, Кримській війні, боротьбі селян за волю тощо. Закінчується розділ розповіддю про перебування в краї Т. Шевченка та О. Пушкіна. Другий розділ значно менший, хронологічно охоплює лише 40 років і має назву «Запорізький край у 1861–1900 рр.» Тут розглядається історія краю від селянської реформи 1861 р. і до початку XX ст. Основна увага третього розділу, що називається «Запорізький край на початку XX ст.» і складається з 5 уроків, зосереджена на суспільно-політичному русі та передумовах революції 1905 р., розвиткові політичних партій. Цей матеріал не лише добре синхронізується із загальним курсом історії України для 9 класу, а й насичує його конкретними прикладами.

Підручник для 10 класу «Історія рідного краю (Запорізька область): 1914–1939 рр.» видано у 2001 р. 17 уроків згруповано за трьома розділами по 6 і 4 години в кожному [4, с. 221–222]. Перший розділ «Доба національно-демократичної революції (1917–1920 рр.)» знайомить учнів з основними подіями в краї в умовах революції, за доби Гетьманату й Директорії, а також радянського будівництва. Тут наголошено на проблемах соціально-культурного та національного розвитку в області. Другий розділ «Запорізький край у роки нової економічної політики (1921–1928 рр.)» присвячено особливостям громадсько-політичного, економічного й національно-культурного життя області в зазначений період. Третій розділ «Запорізький край у період сталінської модернізації (кінець 20-х – 20-ті рр.)» торкається таких важливих і резонансних навіть у сучасному світі подій, як Голодомор 1932–1933 рр., індустріалізація, Сталінські репресії тощо. Запорізький край – своєрідне дзеркало загальносоюзних процесів, адже Схід України – це результат радянської індустріалізації.

Матеріал 17 уроків підручника для 11 класу «Історія рідного краю (Запорізька область): 1939–2005 рр.», який видано у 2001 р., об'єднано в 7 тем: «Запорізька область у роки Другої світової війни», «Післявоєнна відбудова», «Запорізький край у 50–60-ті роки», «Запорізька область у добу застою», «Перевбудова на Запоріжжі», «Запорізька область у складі незалежної Української держави», «Культурне життя Запорізької області в 40-ві роки XX ст. – на початку XXI ст.» [7, с. 172–173]. Книга змальовує не тільки трагічні події світової війни та років відбудови після неї, а й сучасний стан області, досягнення у сфері мистецтва, літератури та спорту.

Отже, Запорізька область уже на початку 2000-х рр. була забезпечена повним комплектом підручників з історії рідного краю для середньої та старшої школи. Окрім докладного фактичного матеріалу, вони містять широкий інструментарій для активізації пізнавальної діяльності учня й контролю та корекції його знань: ілюстрації і світлини, документальні джерела, хронологічні таблиці, запитальники й тести. Проте відмічено й низку недоліків, таких як переобтяженість інформацією та невідповідність між її обсягом і кількістю годин, що відведено на вивчення курсу. Як показав досвід, оптимальним варіантом для викладання курсу може бути створення окремого посібника для вчителя за рахунок надлишку інформації в наявних підручниках.

Проведено кропітку обопільну роботу як авторами-науковцями, так і вчителями-рецензентами, що першими апробували курс історії Запорізького краю.

Із середини 2010-х рр. курс історії рідного краю виключено з варіативної частини навчальних планів більшості шкіл області. Натомість МОНУ запропонувало інтегрувати краєзнавчий матеріал у загальну програму історії України як один урок після вивчення періоду або розділу.

Українське шкільне краєзнавство, безперечно, потребує подальших досліджень. Сучасна українська школа має бути забезпечена новими підручниками з уточненим фактичним матеріалом, раніше невідомим або прихованим, зі зміною акцентів і парадигми такої «відомої», але не завжди об'єктивної історії рідного краю. Крім того, сучасне шкільне краєзнавство можна поєднати з різними формами та методами позаурочної діяльності, такими як екскурсії, походи, проектна діяльність, співробітництво з краєзнавчими й тематичними музеями. Це поєднання ще більше активізує виховну національно-патріотичну функцію історії рідного краю, що нині вкрай важлива.

Використана література:

1. Бойко А. В. Історія рідного краю (Запорізька область): XVIII – початок XX ст. : [підручник для 9 класу середньої загальноосвітньої школи] / А. В. Бойко, Ф. Г. Турченко. – Запоріжжя : Прем'єр, 2000. – 128 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 375 с.
3. Дровосекова О. В. Історія рідного краю (середина VII–XV ст.) : [підручник для 7 класу загальноосв. навч. закладів] / О. В. Дровосекова, М. В. Єльніков. – Запоріжжя : Прем'єр, 2006. – 64 с.
4. Ігнатуша О. М. Історія рідного краю (Запорізька область): 1914–1939 рр. : [підручник для 10 класу середньої загальноосвітньої школи] / О. М. Ігнатуша, В. Г. Ткаченко, Ф. Г. Турченко. – Запоріжжя : Прем'єр, 2001. – 224 с.
5. Костриця М. Ю. Національне краєзнавство: актуальні питання теорії і методології / М. Ю. Костриця // Історичне краєзнавство в системі освіти України: здобутки, проблеми, перспективи : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський, 2002. – С. 3–9.
6. Лях С. Р. Історія рідного краю: Запорізький край у козацьку добу (XVI–XVIII ст.) : [підручник для 8 класу середньої загальноосвітньої школи] / С. Р. Лях, О. К. Лях. – Запоріжжя : Прем'єр, 2000. – 192 с.
7. Мороко В. М. Історія рідного краю (Запорізька область): 1939–2005 рр. : [підручник для 11 класу середньої загальноосвітньої школи] / В. М. Мороко, Ф. Г. Турченко. – Запоріжжя : Прем'єр, 2009. – 176 с.
8. Про затвердження Програми розвитку краєзнавства на період до 2010 року : Постанова Кабінету Міністрів України. – 2002. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/789-2002-p>.
9. Про заходи щодо підтримки краєзнавчого руху в Україні : Указ Президента України. – 2001. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/35/2001>.
10. Історія рідного краю (з найдавніших часів до XV ст.) : [підручник для 7 класу середньої загальноосвітньої школи] / [Г. М. Тошев, О. В. Дровосекова, С. І. Андрух, М. В. Єльніков]. – Запоріжжя : Прем'єр, 2001. – 128 с.
11. Шупак І. Я. Історія рідного краю: Запорізька область (початковий курс) : [підручник для 5 класу середньої загальноосвітньої школи]. – Запоріжжя : Прем'єр, 2000. – 144 с.

References:

1. Boiko A. V., Turchenko F. H. (2000) Istoriiia ridnoho kraiu (Zaporizka oblast): XVIII – pochatok XX st.: Pidruchnyk dlia 9 klasu serednoi zahalnoosvitnoi shkoly [History of the native land (Zaporozhye region): XVIII – beginning of the XX century: Textbook for the 9th form of secondary school]. Zaporizhzhia: Premier. 128 s. [in Ukrainian]
2. Honcharenko S. U. (1997) Ukrainyskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]. K.: Lybid. 375 s. [in Ukrainian].
3. Drovosekova O. V., Yelnikov M. V. (2006) Istoriiia ridnoho kraiu (seredyna VII–XV st.): Pidruchnyk dlia 7 klasu zahalnoosv. navch. Zakladiv [History of the native land (middle VII–XV century): Textbook for the 7th form of secondary school]. Zaporizhzhia: Premier. 64 s. [in Ukrainian]
4. Ihnatusha O. M., Tkachenko V. H., Turchenko F. H. (2001) Istoriiia ridnoho kraiu (Zaporizka oblast): 1914–1939 rr.: Pidruchnyk dlia 10 klasu serednoi zahalnoosvitnoi shkoly [History of the native land (Zaporozhye region): 1914–1939 years: Textbook for the 10th form of secondary school]. Zaporizhzhia: Premier. 224 s. [in Ukrainian]
5. Kostrytsia M. Yu. (2002) Natsionalne kraieznnavstvo: aktualni pytannia teorii i metodologii // Istorychne kraieznnavstvo v systemi osvity Ukrainy: zdotuky, problemy, perspektyvy: Zb. nauk. Prats [National regional studies: topical issues of theory and methodology]. Kamianets-Podilskyi. S. 3–9 [in Ukrainian]
6. Liakh S. R., Liakh O. K. (2000) Istoriiia ridnoho kraiu: Zaporizkyi krai u kozatsku dobu (XVI–XVIII st.): Pidruchnyk dlia 8 klasu serednoi zahalnoosvitnoi shkoly [History of the native land: Zaporozhye region in Cossack era (XVI–XVIII century): Textbook for the 8th form of secondary school]. Zaporizhzhia: Premier. – 192 s. [in Ukrainian]
7. Moroko V. M., Turchenko F. H. (2009) Istoriiia ridnoho kraiu (Zaporizka oblast): 1939–2005 rr.: Pidruchnyk dlia 11 klasu serednoi zahalnoosvitnoi shkoly [History of the native land (Zaporozhye region): 1939–2005 years: Textbook for the 11th form of secondary school]. Zaporizhzhia: Premier. 176 s. [in Ukrainian]
8. Pro zatverdzhennia Prohramy rozvytku kraieznnavstva na period do 2010 roku (2002) [Elektronnyi resurs] // Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy [On Approval of the Program of Development of Regional Studies for the period up to 2010]. Rezhym dostupu do resursu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/789-2002-p> [in Ukrainian]
9. Pro zakhody shchodo pidtrymky kraieznnavchoho rukhu v Ukraini (2001) [Elektronnyi resurs] // Ukaz Prezydenta Ukrainy [About Measures to Support the Local History Movement in Ukraine]. Rezhym dostupu do resursu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/35/2001> [in Ukrainian]
10. Toshchev H. M., Drovosekova O. V., Andruk S. I., Yelnikov M. V. (2001) Istoriiia ridnoho kraiu (z naidavnishykh chasiv do XV st.): Pidruchnyk dlia 7 klasu serednoi zahalnoosvitnoi shkoly [History of the native land (from ancient times to XV century): Textbook for the 7th form of secondary school]. Zaporizhzhia: Premier. 128 s. [in Ukrainian]
11. Shchupak I. Ya. (2000) Istoriiia ridnoho kraiu: Zaporizka oblast (pochatkovyi kurs): Pidruchnyk dlia 5 klasu serednoi zahalnoosvitnoi shkoly [History of the native land: Zaporozhye region (introductory course): Textbook for the 5th form of secondary school]. Zaporizhzhia: Premier. 144 s. [in Ukrainian]

Антибура Ю. П. Из истории становления школьного курса краеведения на примере Запорожской области

Статья посвящена истории становления школьного курса краеведения в средних общеобразовательных школах Украины. Школьное краеведение определяется как всестороннее изучение на уроках и во внеурочной деятельности части страны. Указанные учебные и воспитательные задачи истории родного края, ее функции: педагогическая, просветительская и научная. Основной задачей школьного краеведения является изучение природы, населения, хозяйства, истории и культуры края. Запорожская область одной из первых в Украине реализовала программу развития школьного краеведения. В 2000-х годах издано комплект учебников по истории родного края для средней школы. В статье определены основные содержательные блоки учебников по истории родного края для 5–11 классов, охарактеризованы их преимущества и недостатки. Отмечен высокий воспитательный потенциал курса, особенно в национально-патриотическом контексте. Рассмотрены дальнейшие перспективы развития школьного краеведения.

Ключевые слова: школьный курс краеведения, история родного края, общеобразовательная школа, учебник по истории.

Antybura Yu. P. History of formation and development of a school course "Local History": using Zaporizhzhya Region as an example

The article is devoted to the history of development of the school course "Local History" at secondary general schools of Ukraine. Local history is the detailed study of a history of the part of the country during the lessons and after classes. Educational and upbringing objectives and functions of the course "Local History" are dwelt upon. The course aims to provide participants an opportunity to learn about nature, population, economy, history and culture of Zaporizhzhya region. Zaporizhzhya region is one of the first among other regions of Ukraine by providing the course of local history at schools. A set of local history textbooks has been published from 2000 to 2003 years. The article defines the main parts of local history textbooks for the students of 5–11 forms. The author maintains that the school course "Local History" has a great upbringing effect on a student, especially in the ethic and patriotic context. In conclusion the author considered the further perspectives of the development of school course "Local History".

Key words: school course of a local history, local history, secondary general schools, History textbook.